

עלים

עלון שבועי משולחן מערכת מכון עלה זית

publish@alehzayis.com | 732.513.3466
alehzayis.com

עלה פרשה

ממלכת כהנים

מתוך פירוש התורה לרבנו אברהם בן הרמב"ם, עם הערות מהרב משה מיימון, מכון עלה זית

אתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות יט, ו)

והרמז במה שאמר ממלכת, ולא אמר ואתם תהיו לי כהנים בלבד, לדעת החכמים ז"ל (עי' היטב זבחים טז). טעמו תהיו נכבדים ובעלי שררה כמלכים. ומה שנראה לי בו, שהכוונה בו 'שתהיו לי מלכים על העולם ומנהיגים להם, ומי שיחקה את שלמותכם תהיו לו כהנים, ואם לא יחקה ברצון נפשו המריצוהו בשליחות משה בחרב לאמונת האמת באלוהותי ועבודתי' - רצוני בזה אמונת היחוד ושבע מצות שהם חייבים בהן, כמו שביארה הקבלה (סנהדרין נו.). [רבנו אברהם בן הרמב"ם]

המתבאר מדברי רבנו הוא, כי התואר 'כהנים' מתאר את ישראל שהם כהנים ומנהיגים רוחניים של האומות, והאומות נשמעים לעם ישראל בשמירת המצוות המוטלות עליהן, ואילו התואר 'ממלכת' מכוון לאלו המאומות שלא יסורו למשמעתם, שאז תפקיד ישראל למלוך עליהם ביד רמה ולהכריחם בשבט מלוכה על קיום מצוותיהם [ואחר הכפיה תהיה האומה הישראלית 'כהנים' גם כלפיהם]. ואפשר לומר שפירושו זה נמשך ממה שפירש קודם לכן, שעיקר הבטחת הייעוד 'אתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש' יהיה לאחרית הימים, שאז תהיה יד ישראל תקיפה ואז יקויים 'והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל ה' אל בית אלהי יעקב וירנו מדרכיו ונלכה בארחתיו'.

והנה לשון הרמב"ם בהל' מלכים (ח:): 'וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכופ את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא יקבל יהרג', וכבר נתלבטו באחרונים בדבריו, מנין לו שיש מצוה להרוג נכרי שאינו מקבל ז' מצוות בני נח. ונראה שמקורו בפסוק זה לפי פשוטו של מקרא, וכעין שפירש רבנו. ושוב מצאתי שנדפס כדברים האלה בשם הג"ר מאיר סאלאוויצקי זצ"ל בספר 'שיעורי רבנו מאיר הלוי על התורה' כאן ע"ש. אמנם המתבונן ימצא הבדל דק בין דברי רבנו אברהם לדברי אביו הרמב"ם, שמשלשון רבנו אברהם נראה שזהו הבטחה וייעוד לעם ישראל, שסופם להיות במעלת 'ממלכת כהנים', ואינו דוקא כציווי להם, והבטחה זו נמשכת להם משמירת המצוות כמשנ"ת, משא"כ לדעת הרמב"ם הוא ציווי שנצטוו משה מפי הגבורה המחייב את ישראל להנהיג את האומות בדרך ה'.

כמו כן נראה להעיר בדברי הרמב"ם בהל' מלכים (יג) שכתב: 'בן נח שנתגייר ומל וטבל, ואחר כך רצה לחזור מאחרי ה' ולהיות גר תושב בלבד כשהיה מקודם, אין שומעין לו, אלא יהיה כישראל לכל דבר או יהרג', וגם בביאור דין זה נתלבטו האחרונים, וכמו שתמה הגר"ז במכתב שבסוף ספר 'חידושי מרן ר"ז הלוי' על הרמב"ם (עמ' 461) ז"ל: 'דברי הרמב"ם וכו' תמוהים מאד מאד, דהרי התם כבר הוא ישראל גמור לכל דיניו ומה בינו לשאר ישראל, ואם ר"ל שנתחייב מיתה בשביל איזה דבר, מאי קמ"ל ואיזה דין נאמר בזה, סוף דבר דברי הרמב"ם תמוהים מאד ואין להם שום מובן לכאורה, עכ"ל.

ואפשר לומר בזה, שדברי הרמב"ם הללו נמשכים ממאמרו למעלה שם (ח:): שכתב: 'וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכופ את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא יקבל יהרג, והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב', ובכן, אולי י"ל דסבר שאף שנתגייר לא פקע ממנו דין גר תושב, אלא שהוא כגר תושב החייב בתרי"ג מצוות, וכאשר חוזר בו ורוצה לקיים רק ז' מצוות, דינו כגר תושב שאינו מקבל המצוות המוטלות עליו. והראוני שבעין זה ביאר הגרמ"ש שפירא בספרו 'קונטרס הביאורים' למס' כתובות לד:ד עמ' צח-ט ע"ש.

עלה תורה

עמד והתיר ממונם לישראל

ע"פ 'באורך נראה אור' מהג"ר חיים שמואל זאב ראטקין שליט"א ישלח השי"ת זכרו ויפאחו מהרה

איתא בגמרא (בבא קמא לח, א), אמר קרא (חבוקק ג, ו) "עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים", ראה שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח, כיון שלא קיימו, עמד והתיר ממונן לישראל וכו', ע"כ. ומבואר שהרי זה קנס להתיר ממונם כעונש על שלא קיימו ז' מצוות בני נח, וצ"ע בגדר הדברים.

ונראה לבאר ע"פ יסוד גדול מהג"ר חיים לייב סטאוויסקער זצוק"ל בספר פני אריה החי (סימן מב אות ג) וז"ל, אף דקיימא לן גזל עכו"ם אסור מן התורה, מכל מקום רק לגזול ממון עכו"ם הוא דאסור, אבל במקום שאינו גזול בידים ממנו אמרו זכרונם לברכה "מפארן הופיע ממונם לישראל", ועל כן שור שלהם שנגנח נחתין לנכסיה ומגבינן נזק שלם, גם הפקעת הלואתו שרי, וגם טעותו, והכל הוא מהאי טעמא וכו', ולזאת נראה ברור דכל הזכויות שזכתה תורה לאדם בממונו, כמו אין הולכין אחר הרוב, וכמו אוקי ממונא בחזקת מאריה בספיא דדינא, אינו רק לישראל אבל לא לאינו יהודי כו', ע"כ.

יסוד דבריו הק' הם, שעכו"ם יש לו דין ממון רק אם הוא ממנו מצד החפצא של הממון, אבל בנוגע לדיני זכויות ממון שישוד דינם הוא דינים של הגברא, ע"ז חל דין 'ראה ויתר גוים', שאין לעכו"ם שום דינים זכויות כאלה.

ולדבריו הנ"ל מובן מאד, שאין הכי נמי שלא התיר ממונם מצד החפצא של הממון, אלא התיר את

זכויות הגברא בממונם, ומובן לפי זה טעם הקנס, שמאחר שלא התנהגו כמו שצריך בן נח להתנהג, וחסר להם בעצם מציאותם, משום הכי התיר דינים זכויות של הגברא.

שנה ב:גליון יט | שב"ק פרשת יתרו התשפ"ב

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו, נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א

מוצאי שבת		יום השבת		ליל שבת		ערב שבת	
5:04	שקיעת החמה	8:56	סו"ז קרי"ש מג"א (לפי האופק)	4:44	הדלקת נרות	12:38	מנחה גדולה (חצי שעה לחומרא)
5:48	ג' כוכבים קטנים	9:41	סו"ז קרי"ש גר"א וגר"ז	4:59	איסור מלאכה (בשעה"ד)	2:35	ט' שעות (להתחלת סעודה)
6:16	ע"ב דקות	10:30	סו"ז תפילה גר"א וגר"ז	5:02	שקיעת החמה	3:00	מנחה קטנה (לעשיית מלאכה)
6:29	ר"ת ד' מילין לחשבון המעלות	12:08	חצות היום (סעודת שחרית להב"ח)	6:08-7:08	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	4:26	פלא המנחה מג"א (לפי האופק)
12:08	חצות הלילה (למלוה מלכה)	12:57	ז' שעות למוסף (לכתחילה)	5:44	צאת ג' כוכבים (לקרי"ש לפני סעודה)	4:32	חצי שעה קודם שבת

בגליון של פרשת בשלח התייחס ידידי עוז הרה"ג ר' משה מיימון שליט"א, לעובדה שרבינו הגר"א השיג על הרמב"ם בתקיפות ובחריפות על מה שכתב הרמב"ם שכשפים אין בהם ממש. ונתקשה משה מדוע ירה הגר"א חיצוי הקדושים על הרמב"ם, והלא הרמב"ם לא היה הראשון שהלך בדרך זו, שכן כבר קדמו בזה ר"ב סעדיה גאון, רבנו חננאל, והנמשכים אחריהם בגלילותיהם עוד רבות בשנים לפני שנולד הרמב"ם. והציע מע"כ ידידי הנ"ל "שהגר"א ידע את כל הנעשה ובכל זאת בחר למחות ולהשיג באותה צורה... ועל טעמו ונימוקו של הגר"א אינני מעיז להגיד דבר וחצי דבר..."

והנה הדברים נכתבים בלשון מליציי ומעורפל קצת, ודא עקא שהונח מקום לטעות כאילו מע"כ ידידי הנ"ל מאשים את רבינו הגר"א, ששייך את ידיו והשיג על הרמב"ם אע"פ שידע היטב שלא על הרמב"ם תלונותיו. והעירונו שלשה ידידים ותלמידי חכמים חשובים, ה"ה הרה"ג ר' בנימין אורנשטיין שליט"א, הרה"ג ר' אליהו לנדא שליט"א, והרה"ג ר' יוסף ברוך רייך שליט"א, שדברים הללו אינם ראויים להעלות על שולחן מלכים. ועל כן אתחרטנא בהון שהנחתי בגליון מקום לטעות בכבוד רבינו אליהו מווילנא זצ"ל.

אולם בהיותי יודע את גודל הערכתו של מע"כ ידידי הנ"ל לכל רבותיו הקדושים, הראשונים וגם האחרונים, אשר מפיהם אנו חיים, ובפרט למאור עינינו רבן של ישראל הגר"א הק', ברור אצלי שלא לזו התכווין ידידי. ואכן כשדיברנו פא"פ אמר לי מע"כ ידידי הרב משה שכוונתו היתה כמו שכתב: "לא אני דבר ולא חצי דבר", כלומר אינני בוש לומר איני יודע. ואם אחרים שגו בכוונתי, גם אני מתחרט על גרמא בנזיקין, והוא רחום יכפר עון, עכ"ד ידידי.

ובאופן אירוני ראיתי עתה בספר דברי תורה מבעל מנחת אלעזר (מהדורה 1 אות נד) שכתב על הרמב"ם הנ"ל, שהוא זכרונו לברכה שייך את ידיו והכחיש בכשפים, אע"פ שהרמב"ם עצמו באמת "ידע מכל זה". ומבאר הגה"ק שהרמב"ם עשה עבירה לשמה בזה שהכחיש מה שהוא עצמו האמין בו, עיי"ש בדבריו הנפלאים.

ובעיקר קושיית הרב משה על דברי הגר"א, אען ואומר, שלא זכיתי להבין מדוע לא כתב בפשיטות שיתכן שרבינו הגר"א לא ראה את ספרי הראשונים הנ"ל, ולפיכך התייחס רק לדברי הרמב"ם. ומאין יימר שהגר"א ראה את ספרו של רס"ג האמונות והדעות. ובוודאי לא ראה את הקטע שנתגלה עתה מרבינו חננאל. ועל כיוצא בזה כבר הרשו לנו גדולי הפוסקים לומר שהאחרונים לא ראו דברי הראשונים. כמו שכתב רבינו הרמ"א (חושן משפט סימן כה סעיף ב) בשם מהר"ק, שאם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצאו אחרים חולקים עליו, אין צריכים לפסוק כדברי האחרונים, שאפשר שלא ידעו דברי הגאון. ואכן חיפשתי באמצעות המחשב ולא מצאתי דברי רב סעדיה גאון מובאים ע"י הגר"א בשום מקום ממקור ראשון. ואם כן מסתבר כנ"ל, שלא היו ספריו של רב סעדיה מצויים בבית מדרשו של הגר"א. אבל לא יגעתי ולא מצאתי אינו ראיה.

וברצוני להבהיר שאינני ח"ו מעיז להציע בנידון דידן, כסוף דברי מהר"ק, ד"אי הוי שמיע להו הוי הדרי בהו", שהרי אדרבה איפכא מסתברא, שהגר"א שלא היה נושא פנים בהלכה, וגם רב גובריה בסודות התורה, היה נשאר בדעתו האיתנה בכל גווניו. אלא שכדי ליישב אופן השגתו על הרמב"ם הבאתי דברי הרמ"א.

וראה זה מצאתי מהגאון רבי יצחק אייזיק חבר (מגן וצינה פרק יב) שכתב כעין מש"כ ביישוב דברי הגר"א ליישב את שיטת הרמב"ם. שהגר"א תמה על הרמב"ם איך כתב דבריו הנ"ל נגד חכמת הקבלה הקדומה, וז"ל, ואם באמת שגה הרמב"ם בזה כמו שכתב רבינו הגדול הגר"א בביאורו ליוורה דעה, חס ושלום אין זה גנות ובזיון לרבינו הגדול הרמב"ם ז"ל, אשר באמת עפר אני תחת כפות רגליו ומי יתנני מצע תחתיו בגן עדן, ובנשיקות עפרות רגליו הקדושות אין משא פנים בדבר. ואין חולקין כבוד לרב גדול כמוהו במקום שיש חילול כבוד רבותיו הקדושים התנאים והאמוראים. ואי אפשר לנו נטות מדבריהם נטייה כל שהו, עכ"ל. וכדי ליישב את הרמב"ם כתב וז"ל, ועל כן מוכרחים אנו לומר שלא בא לו קבלה הזאת ולא ידע ממנה, שאפשר שבמקומו לא היה אדם יודע מזה כידוע שבאותם הדורות לא היו דברי הגאונים הקדומים מפורסמים על

ספר ולא היה נמצא אפילו אחד בעיר כו' רק ליחידים פרטיים בכל העולם. או משאר טעמים כמוסים שאין איתנו יודע עד מה ולמה לא הגיעה לו וכו', עכ"ל.

אך בצדק העיר הרב שמעון לעף שליט"א, שכעין עיקר שיטת הגאונים הנ"ל בענין הכשפים, מופיע בדברי הרד"ק (שמואל א פרק כח) בשם הגאונים, ש"כולם נשתנו כי מעשה האוב הבל ותוהו ודברי כזב והתול", ומוסיף הרד"ק וז"ל, זהו פירוש רב שמואל בן חפני הגאון ז"ל, ואמר אף על פי שמשמעות דברי החכמים ז"ל בגמרא כי אמת היה שהחיייתה האשה את שמואל, לא יקובלו הדברים במקום שיש מכחישים להם מן השכל, אבל רב סעדיה ורב האי הגאונים ז"ל אמרו, אמת הוא כי רחוק הוא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה היא את המת בחכמת האוב, אך הבורא יתברך החיה את שמואל כדי לספר לשאול את כל הקורות העתידות לבא עליו וכו', אלה דבריהם, עכ"ל. וצ"ע אם ניתן לומר שגם ספרו של הרד"ק לא היה נפוץ בבית מדרשו של הגר"א. ולאחר כתיב זאת הראני ידידי הרה"ג ר' ישעיה גערשטל שליט"א שבכתר ראש מובא שיש ללמוד תנ"ך עם פי"ה הרד"ק, וצ"ע.

ולמען האמת וכדי שלא להטעות את הקורא, אדגיש שהבאתי דברי הרד"ק רק להראות שכן סברו הגאונים, אבל הרד"ק עצמו תמה על דבריהם ודחה אותם, ואחז בשתי ידיו בפשטות דברי חז"ל הקדושים. וכידוע שגם הרמב"ם אחז דרכם של חז"ל ומיאן בדרכם של אותם הראשונים שאחזו בדרך הפילוסופיה. ובדרך זו הלכו רוב מנין ובנין של רבותינו מוסרי מסורת התורה שלאחר דורו של השו"ע. וכבר הביא ידידי הרב משה הנ"ל את דברי החיד"א בשם הגדולים (ערך השגות הראב"ד) במבואו למאמר על הדרשות ועל האגדות לרבינו אברהם בן הרמב"ם, תדרשנו משם.

וכאן המקום להזכיר דרכו בקודש של הגר"א, שאין משוא פנים בהלכה, ואף שרבים מהאחרונים היו נושאים פנים לראשונים ומבטלים דעתם נגד דעת הראשונים, הגר"א יסד דרך אחרת, וכך לימד את תלמידיו שאין משוא פנים התורה.

ומעניין להביא כאן דברי הגאון רבי אלעזר משה הורוביץ זצ"ל, שנאשם ע"י קנאי אחד על מה שיצא לחלוק על דברי

הגר"א, ואעתיק כאן את לשונו הזהב לחיבת הקודש: והנה קנאת אליהו אכלתהו על כי באתי בצריך עיון על דברי קדשו של הגר"א ז"ל, ודרך בזה בדרך הרבה מרבני ליטא שיחיו [שמקנאים לכבודו של הגר"א כשחולקים עליו]. אנכי לא כן עמד, ולא אחשוב היות נוחה בזה דעתו של אותו צדיק אשר האייר עיני העם לחפש בחורין ובסקרין אחר כל הראשונים ז"ל, ולא לשאת פנים נגד האמת לפי ראות העין - להלכה ולא למעשה בלא ראייה ברורה כדרכו בקודש, וכמו שכתבו הראשונים נגד הגאונים שהיו תיכף אחר חתימת התלמוד - וכן הורונו דרך זה כל קדמונינו זכרם ברוך, והבאים אחר הגר"א ז"ל כבעל חיי אדם שידע עוצם קדושת רבינו ז"ל וגדול תלמיד תלמידו בעל משכנות וקהלת יעקב ז"ל, וכן שמעתי בשם הגר"ח מוואלאזין בענין ברכת אשר בעגולה (סופרים פרק יט הלכה יא) אם שאין שם רק הכרע הדעת והאמת עד לעצמו (כלומר, הגר"ח מוואלאזין נחלק על הגר"א), והמאמינים בזה לא תלמידיו [של הגר"א] הם, כי לא למדו דרכו רק דרך מנגדינו אשר יעקשו הישרה למען כבוד גדוליהם והוא כבוד המדומה. ומה ששמע כתי"ש שדבריו [של הגר"א] ז"ל סתומים יותר מדברי הראשונים ז"ל, אולי נאמר על הגותיו שבאו בקצרה דאין דרך המגיה לברר, אבל בביאוריו נראה אור בהיר, ואין נדמם לדברי הרמב"ם והר"ף ז"ל אשר כמטמונים נחפש טעמים... רק עלינו לשום יקר כבודם נגד פנינו למשכוני נפשן ליישב דבריהם, ואם סגר הדרך בעדם לא אלך בעקלקלות, כה דרכי בכל עסקי בדברי חז"ל, וכן בדברי הגר"א ז"ל מאור עינינו, ולא עלינו להציע יקר ערכו נגד שאר גאוני תפארת ישראל, רק להגות בתורתם למען כבוד ה' והדר גאונו, ועינינו נשואות לנוות החכמה שיחננו דעה והשכל ולא נכשל, וה' יעזרנו על כבוד שמו, אמן, עכ"ל. וע"ע בהקדמת החיי אדם לבינת אדם שכתב שנמנע מלהביא דברי הגר"א, כיון שהיו אנשים שהתערמו עליו על שחלק על הגר"א בחיבורו חיי אדם, וכדי להתמחק מקנאתם הוא מיעט להביא דברי הגר"א בחכמת ובינת אדם, ומסיים וז"ל, ועתידין ליתן הדין על שמונעים נחת רוח מהגאון, עכ"ל. ואף שאין לדמות משא ומתן בהלכה למשא ומתן בענינים שעומדים ברומו של עולם, מכל מקום יצאתי מענין לענין להעתיק דברי רבותינו בענין זה.

קול עלה לכבוד מערכת גליון "עלה זית", בעלה פרשה פרשת וארא, קבע הרב מיימון שליט"א ששיטת הרס"ג היא שכישוף הוא רק אחיזת עיניים, ולא הפיכת עצם הדבר, ועפי"ז טען שהתנגדותו החריפה של הגר"א לעמדת הרמב"ם והימשכותו אחר הפילוסופיה, אינה לוקחת בחשבון שכבר קדם הרס"ג בשיטה זו, ובגליון פרשת בשלח הוסיף לפרש וכה הם דבריו "רק התרתי לעצמי להעיר, שצורת הצגת הדברים כפי שהעמידם הגר"א מציגה את הרמב"ם כיחיד שנמשך יותר מדי אחר הפילוסופיה וכאילו אמר מה שאמר מדעתו או על דעת הפילוסופיה ושלא מדעת החכמים. ואולם האמת שלא היה הרמב"ם יחיד בזה כלל, אלא אדרבה שיטה שלמה היתה מאות בשנים

continued on pg. 4

זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ, ז)

להקדים הקידוש

דרשו חז"ל (פסחים קו, א), זכור את יום השבת לקדשו - וזכרהו ליום שיש על היין בכניסתו. וכתב במגן אברהם (סימן רע"א ס"ק א) בשם ספר תקוני שבת ז"ל, שיקדש קודם לילה כי בתחלת ליל שבת הוא מזל מאדים, ובסוף יום ו' הוא מזל צדק, לכן יקדש בצדק, עכ"ל.

ביאור הענין, כי אמרו חז"ל (ראה רש"י ברכות נט, ב בארוכה וכן ברש"י שבת קכט, ב) שיש שבעה כוכבי לכת: חמה (Sun), לבנה (Moon), מאדים (Mars), כוכב (Mercury), צדק (Jupiter), נוגה (Venus), שבתאי (Saturn). כל אחד מהם משמש שעה, וחוזרים חלילה. וסימנן לכוכבים המשמשים בתחילת הימים מימי השבוע - חל"ם כצנ"ש, ובתחילת הלילות כצנ"ש חל"ם, ונמצא שבליל שבת משמש כוכב מאדים, וביום השבת משמש כוכב שבתאי. דורשי רשומות נתנו סימן יפה לכוכבי הלכת בתפילת שחרית לשבת: "קרא לשמש [-חמה] ויזרח אור, ראה והתקין צורת הלבנה. שבח נותנים לו כל צבא מרום ראשי תיבות שונכצ"מ, שהם שאר הכוכבים - שבתאי, נוגה, כוכב, צדק, מאדים.

ובאבן עזרא בפרשתנו (יד, כ) ביאר ענין עשרת הדברות ע"פ המזלות, וכתב ביסוד השבת ז"ל, ואומרים כי שבת ומאדים הם כוכבים מזיקים, ומי שיחל מלאכה, או ללכת בדרך באחד משניהם יבוא לידי נזק, על כן אמרו קדמונינו ז"ל שניתן רשות לחבל בליל רביעיות ובליל שבתות. והנה לא תמצא בכל ימי השבוע לילה ויום זה אחר זה שימשלו אלה שני המזיקים בהם רק ביום הזה, על כן אין ראוי להתעסק בו בדברי העולם רק ביראת השם לבדו, עכ"ל.

בספר תקוני שבת הוסיף עוד טעם, כי בסוף יום ששי משמש מזל צדק, והוא סימן טוב, ואילו בתחילת ליל שבת הוא מזל מאדים. שני המלאכים המלוים את האדם לביתו (שבת קיט, ב) הם כנגד שני כוכבים אלו - צדקיאלי בימינו הוא מלאך טוב, וסמאל בשמאלו הוא מלאך רע, לכן טוב לקדש בממשלתו של צדק ולא בממשלתו של מאדים.

רבים חושבים כי דבר זה נתחדש על ידי המקובלים כמו התקוני שבת וגורי האר"י. אבל באמת כבר קדמו בשו"ת מהר"ל (סוף סימן קנב), ששני המלאכים המלוים לאדם הם נגד אלו המזלות.

וראה במהר"א (תענית ח, ב) שהזכיר ענין זה לענין קבלת שבת, שעל מה שאמרו בגמ' "שמש צדקה בשבת", שמתעם זה ציונו הקב"ה לקבל שבת בתוספת שעה אחת קודם הלילה, שעדיין צדק משמש באותה שעה שקודם לילה, וכן ביום השבת לא כתיב בו בבוקר שיש לשהות שעה אחת על היום לפי שבאותה שעה משמש מזל שבתאי עד שיתחיל לשמש אח"כ מזל צדק, ולפי שבאותה שעה שקודם לילה עדיין הוא יום והשמש זורחת במזל צדק וכן שעה אחת ביום מתחיל נץ החמה במזל צדק, על כן אמר **שמש צדקה** שהשמש הוא במזל צדק.

לדחות הקידוש אחרי משמעות לשון התקוני שבת, שהענין הוא למהר לקדש מבעוד **מזל מאדים** יום דוקא. אמנם היכא שלא היה יכול לקדש בצדק, אז אי"צ להמתין שעה עד שיעבור מאדים. ובפרט שיש מצוה לקדש את השבת בכניסתו דוקא, ככתוב בשו"ע (סימן רע"א סעיף א) כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד, אי"כ נהי שיש למהר ולהקדים ליום שיש, אבל לאחר את הקידוש לא שמעינן. אבל בבאר היטב (ס"ק א) העתיק דברי המג"א ביתר ביאור ז"ל, בתחלת ליל שבת הוא מזל מאדים וסמאל מושל עליו, ובסוף יום ו' מזל צדק ומלאכו צדקיא"ל, והם שני מלאכים אחד רע ואחד טוב, לכן יקדש בצדק או ימתין עד שיעבור ממשלת מאדים ויקדש, עכ"ל. וכן כתב בשו"ע הרב (סעיף ג).

שעות זמניות משמעות הדברים היא שסדר המזלות נקבע לפי שעות זמניות, ולכן **או שוות** מזל מאדים הוא תמיד בזמן כניסת השבת - או בשקיעת החמה או בצאת הכוכבים - בין בקיץ ובין בחורף. אשר לפי זה הכונה שתמיד יקדש מבעוד יום. אכן יש להקשות, שהרי יש אומרים שאין לקדש אלא בלילה וכמו שהביא הביאור הלכה (בד"ה מיד), וא"כ אי אפשר לקיים שניהם. גם בכתבי האר"י (הובא במג"א סימן רסז) מבואר שאין להתפלל ערבית עד הלילה אשר לפי זה אי אפשר לקיים דברי מהר"ל והתקוני שבת. וביותר קשה, הלא תיקוני שבת הוא מתורת האר"י ז"ל, ונמצא סותר דברי עצמו.

אבל בשו"ע הרב ובמחצית השקל הבינו דחשבון המזלות הוא בשעות שוות, היינו אחד מכ"ד מעת לעת. ולפי זה דוקא בימי ניסן ותשרי מזל מאדים משמש בתחילת הלילה, משא"כ בקיץ אדרבה, מזל מאדים משמש כמו שעה לפני כניסת השבת, ובחורף מזל מאדים קרוב לשעה אחר צאת הכוכבים. וכן אנו תופסים למעשה לענין התקופות, כמשמעות הגמ' עירובין (נא, א).

ולכן רבים נוהגים לחשב מזל מאדים בשעה קבועה בערב שבת, היינו משעה שש עד שעה שבע שאז מזל מאדים משמש. אמנם צריכים להבין כי השעה שש בשעות שלנו, אינה אלא דבר שנתחדש לאחרונה, ולקביעת השעה היו ד' שלבים במרוצת הדורות: א. בשנים קדמוניות היו קובעים חצות בכל מקום ומקום בשעה י"ב שאז באה החמה אל מרכז השמים. שעון זה נקרא 'שעון שמש', כלומר היו קובעים השעון ע"פ החמה, כשהיא באמצע הרקיע. ב. אחר שהשעונים היו מצויים החליטו לעבור ל'שעון ממוצע', דהיינו שבכל ימות השנה שעת חצות נקבעת לפי השעה שהחמה באמצע הרקיע ביום בינוני, ולא איכפת להו שהחצות האמיתית משתנה מעט לפי תקופות השנה. ג. וקרוב לזמננו (שנת תרמ"ד) התחילו בשלב ג' לקבוע 'שעון איזורי' [Standard Time], כלומר חילקו את כדור הארץ למספר איזורים גדולים, והשעה נקבעת לפי שעת חצות באמצע האיזור ביום בינוני, כדי שכל האיזור ינהג לפי שעון אחד. לפי"ז יוצא שחצות באמצע האיזור הוא בשעה י"ב, ואילו בחלק המערבי של האיזור החצות מתאחר עד י"ב וחצי (לדוגמא בעיר דטרויט), ולהיפך בחלק המזרחי של האיזור חצות מקדים עד שעה י"א וחצי (לדוגמא בעיר ירושלים). ד. ונוסף על זה שלב ד', שהתחילו לאחרונה לקבוע שעון קיץ ברוב השנה, אשר לפי"ז יוצא ברוב פעמים מזל מאדים בין שעה שבע לשמונה, ולא בין שש לשבע.

ועכ"פ לחשב את שעת מאדים משש עד שבע לפי שעונו הוא טעות גמור, כי למשל בניו יורק שעה שש הוא ד' דקות אחר השש האמיתי אפילו בזמן שחצות ממוצע, כיון שהיא יושבת ד' דקות למזרח מרכז האיזור (שהיא בעיר פילאדלפיה). וכבר העיר בזה בשו"ת מנחת אלעזר (סימן סט) שאותם המחשבים סוף זמן קריאת שמע בשעות שוות בשעה ני"ן על הזייגער הם טועים, כי בהרבה מקומות הוא בשעה שמונה וחצי כיון שהם שוכנים לצד מזרחי של האיזור.

בעל מנחת אלעזר ז"ע (השלישי מימין)

אבל יותר על זה נראה ברור מדברי השו"ע הרב (או"ח סימן רע"א סעיף ג, ויו"ד סימן קפד בביאור דעת הש"ך) שיש לחשב שש שעות שוות אחר הזמן של חצות היום. ואע"פ שלהלכה ששעות נקטינן המזלות קבועות, היינו שאינן זמניות שמתקצרות או מתארכות בקיץ או בחורף, אבל העיקר לחשוב חלק א' מכ"ד של המעת לעת, וכיון דהמעת לעת הוא קצת פחות או יותר, א"כ שעה אחת אינה ס' דקות במדויק, וממילא יש להתאים זמן המזלות כפי זה. ראה בספר שעות שוות בהלכה (מהרב יצחק זילבער) שהוכיח כל זה מן החוש ומן הנסיון, לכן בלוח שבע"לים קבענו תמיד זמן מזל מאדים שש שעות עד שבע שעות

אחר חצות היום. ולכן בתחילת החורף שחצות בשעה 11:40 קבענו מזל מאדים 5:40-6:40 ואילו באמצע החורף שחצות ב-12:10 אז מזל מאדים משעה 6:10-7:10.

והנה קשה לי בדברי המחצית השקל שכתב דדברי התיקוני שבת אמורים בימי שיוון. אבל הוא דבר קשה בדעת המגן אברהם, כי המג"א בעצמו סובר (בסימן רס"א ועוד מקומות) שפלג המנחה הוא שעה ורביע קודם צאת הכוכבים. ואם כן בימי ניסן ותשרי לא יחול פלג המנחה יותר מרבע שעה קודם שקיעת החמה בימי ניסן ותשרי. וכיון שאינו מתפלל ערבית עכ"פ לפני פלג המנחה, אזי עד שיבוא לביתו בודאי כבר נכנסה השעה שש. וצריך לומר כי אף למחצית השקל זמן צאת הכוכבים אינו תלוי בחשבון ד' מילין אלא תלוי באופק. וא"כ בימי ניסן ותשרי שאין בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים אלא כמו ג' רבעי שעה, נמצא שפלג המנחה יותר מחצי שעה קודם שעה שש, ואם ימהר אחר תפילת ערבית אפשר לקדש קודם שליטת מזל מאדים.

השיטות שאין לחשוש להן כל זה לדעת החוששים שלא לקדש במזל מאדים. אבל בהרבה מקומות לא נהגו להקפיד בזה כלל וכלל. ולכאורה כן דעת המשנה ברורה מדלא הביאו. ואולי קסבר המשנה ברורה שאינו כדאי להמתין מחמת מזל מאדים, כיון שמבטל בזה מצות קידוש בכניסתו. ובפרט אם אנשי ביתו רעבים אין לו לאחרם [ראה לדוגמא במשנה ברורה (סימן תרלט ס"ק לו) לענין גשמים בליל סוכות, שאין להמתין כל כך אם בני ביתו רעבים]. ויש להוסיף עוד, שכיון דלא ברור החשבון בזה אם הולכים אחר שוות או זמניות, ממילא נפל הדין בבירא. ובערוך השלחן כתב ביתר שאת, כי ח"ו לומר שכלל ישראל תחת המזלות. גם במשמרת שלום העיר מהא דאומרים בתפילת כגוונא וכל שולטני רוגזין ומארי דדינא כלהו ערקין ואתעברו מינה. ולכן ציינתי בלוח המצורף כאן במוסגר 'למאן דחש ליה'.

אגב, יש לציין דברי בעל יגד משה, שכאשר חל פסח בליל שבת (כמו בשנה זו הבעל"ט) לכלי עלמא אין לחוש משום מזל מאדים משום שהוא ליל המשומר מן המזיקין.

ונסיים בהנהגה שהביא בליקוטי מהר"ח בשם הר"ש מיארסלוב, שכאשר היה מקדש במאדים היה אומר תפילת אב הרחמים שיציל נפשתינו מן השעות הרעות, ואחר כך היה מקדש.

Kiddush and Havdalah in Hospitals

Becher Unavailable

Q: What should one use for *Kiddush* if a *becher* is unavailable?

A: Preferably, one should use a non-disposable cup. A disposable cup that one designates for reuse is also acceptable. If a non-disposable cup is unavailable, a disposable cup may be used. It is preferable to use a nicer and stronger one (e.g., a hard plastic cup).

Wine/Grape Juice Unavailable

Q: What should one do if wine/grape juice is not available for *Kiddush*?

A: There is a difference between the *Kiddush* of Friday night and the *Kiddush* of *Shabbos* morning:

For Friday night, *Kiddush* should be recited on *challah* or *matzah*. (One should wash and recite ידים על נטילת. Then he should place his hands on the *challah/matzah* while reciting *Kiddush*, replacing the *bracha* of הגפן with המוציא.)

Note: If one does not have any of these options available, but expects to obtain them later in the evening, he should wait for *Kiddush* before eating. (One who feels weak may eat). One need not wait more than several hours or past *Chatzos* (*halachic* midnight).

For *Kiddush* on *Shabbos* morning, one should use coffee or hot tea. If these are also unavailable, he should use *challah* (i.e. eat the *challah* first using the *bracha* of המוציא as "*Kiddush*") (If none of these options are available, one may eat without *Kiddush*.)

Electric Lights For Havdala

Q: If regular fire is not available or not allowed, can one say a *bracha* (*boreh meoray ha'aish*) on electric lights?

A: One may say a *bracha* on an **unfrosted incandescent** bulb where the glowing filament is visible. If this is unavailable, one should make *Havdala* without a *ner*.

Even if one will be able to use a real fire later that night, it is preferable to use electric lights during *Havdala* rather than waiting to use real fire later.

Besomim/ Ner Unavailable

Q: If one does not have *besomim* or *ner*, may he make *havdala* without using it?

A: Yes. One does not have to search extensively for *besomim* or *ner*. Even if it will be available later that night, *Havdala* should not be postponed. If *besomim* or *ner* does become available later that night, one should say a *bracha* then.

Wine/Grape Juice Unavailable

Q: What should one do if wine or grape juice is not available?

A: One can make *Havdala* on a cup of coffee or hot tea. The *bracha* of הגפן is replaced with שהכל.

Siddur Unavailable

Q: What should one do if a *siddur* is not available, and one doesn't know the *Havdala* text?

A: One should have someone read it to him over the phone and say it along word by word over a cup of wine/grape juice.

Havdala Over The Phone

Q: May one fulfill his obligation by listening to *havdala* over the phone?

A: Only as a last resort should one rely on listening to *Havdala* over the phone. Even for a woman, it is preferable to make *Havdala* by herself rather than listening over the phone. If one cannot make *Havdala* by himself, it is better to wait until Sunday rather than listening over the phone.

continued from pg. 2

מאבות האומה, ובה דגלו רס"ג ורבנו חננאל והנמשכים אחריהם בגלילותיהם עוד רבות בשנים לפני שנולד הרמב"ם.

וגם אני הצעיר התרתי לעצמי להעיר על מע"כ הרה"ר ר' משה מיימון שליט"א, שלא לקח בחשבון שמאות בשנים קודם שנולד הגר"א כבר השיג אחד מאבות האומה על הרמב"ם, והי ניהו הריב"ש בתשובתו הידועה (סימן מה), שאחר שהתנצל קצת על הרמב"ם שלמד חכמת הפילוסופיה כתב, "ועכ"ז לא נמלט הרב ז"ל מהמשך קצת אחר החכמה בקצת המופתים כו', והחכם רבי לוי ז"ל (רלב"ג) כו' הלך בעקבות הרמב"ם, אמנם גם הוא הטו את לבבו אותן החכמות הרבה מדרך האמת", הרי שגם הריב"ש ז"ל מייחס שיטת הפילוסופיה להרמב"ם, וגם התנגדות הריב"ש היתה דוקא על הרמב"ם ולא על הגאונים. וגם מש"כ ז"ל שהרלב"ג הלך בעקבות הרמב"ם קשה על דברי מע"כ, דאי כדברי מע"כ לא היה הילוכו של רלב"ג בעקבות הרמב"ם, אלא בעקבות הרס"ג ור"ח וכל חכמי גלילותם שחיו מאות שנה קודם לכן.

גם מה שנקט מע"כ שהר"ח למד חכמת הפילוסופיה תמוה, שהרי רב האי גאון האריך בתשובה ידועה (הובא בריב"ש בתשובה הנ"ל ועוד ראשונים) בהתנגדות עצומה נגד לימוד פילוסופיה, ולא מסתבר כלל שהר"ח חלק על ישיבתו של רבו רב האי גאון.

ואולי כוונת מע"כ להעיר, שאף גם שבשאר דברים הוציא הרמב"ם פירוש דברי חז"ל מפשטן, לפרשם על דרך פילוסופיה, וכמו שמבואר בריב"ש הנ"ל ובשו"ת הרשב"א (קמא סימן תריג - תרטו) ועוד הרבה מהראשונים, אמנם בדבר זה שאמר הרמב"ם "שכשפים ולחשים ושדים וקמיעות הכל שקר", העיר כבודו דמנ"ל להגר"א דהיה זה מפני הימשכות הרמב"ם לפילוסופיה, דאולי הרמב"ם קיבל מהקדמונים שהכישוף שבמצרים היה שקר, והרמב"ם דימה מילתא למילתא, והוציא מזה דגם השדים וקמיעות ולחשים הם כזב, אמנם גם זה אינו מתיישב על ליבי.

בכבוד והערצה,

יעריה אגריסל, סולל - אייל 3/3

